

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕСПОСТЕРЕЖУВАНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРАРНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Вінницький національний технічний університет

Анотація. Визначено сутність, проблеми та потенціал неспостережуваних економічних процесів в аграрній сфері. Описано сучасні загрози, що зумовлені неспостережуваною економічною діяльністю вітчизняних суб'єктів господарювання.

Ключові слова: підприємство, модернізація, інститут, неспостережувана економіка, неспостережувані економічні процеси.

Abstract. The essence, problems and potential of unobserved economic processes in agrarian sphere are determined. It describes the modern threats caused by the unobserved economic activity of domestic business entities.

Key words: enterprise, modernization, institute, non-observed economy, non-observed economic processes

На сьогодні ідентифікація в рамках реальних феноменів свідчить про закономірність кореляції між спостережуваною економікою та неспостережуваними економічними процесами як функції конкретного соціально-економічного інституційного середовища та невід'ємного іманентного фактора як адміністративно-регульованих, так і ринкових економік. Взаємодія спостережуваної та неспостережуваної економіки, як показує досвід, відбувається в ринковій, бюджетній та неринковій сферах, при чому не завжди з порушенням законодавства [1]. Очевидно, що неспостережувані економічні процеси приховують у собі значні явні та потенційні резерви щодо збільшення та/або розширення джерел надходження до бюджетів різних рівнів, підвищення обсягів виробництва, удосконалення системи управління та регулювання, зменшення кількості та інтенсивності деструктивних конфліктів.

Важливо відзначити, що сучасна вітчизняна аграрна економіка характеризується значним поширенням неспостережуваних економічних процесів. Детермінуючим каталізатором їхнього виникнення виступило деструктивне інституційне середовище національного рівня, де головний дисфункціональний конфлікт було зумовлено існуванням неринкових відносин за реалізації загальної ідеології ринку. З точки зору когнітивного управління концепт інституційної модернізації підприємств аграрної сфери – один з найбільш дієвих способів координації дій між економічними агентами, інструмент мінімізації соціально-еколого-економічних конфліктів, основа для побудови ефективних управлінських алгоритмів змін у галузі. Особливістю й відмінністю інституційної модернізації від інших видів перетворень є те, що вона здатна, завдяки формування мотиваційних важелів та комунікативних зв'язків між основними учасниками ринкових відносин, сприяти підвищенню ефективності функціонування економічної системи за рахунок використання потенціалу неспостережуваних економічних процесів.

Дослідження теорії неспостережуваної економіки дає додаткові можливості для формування нової архітекτονіки відносин між основними економічними агентами, у т.ч. щодо морфогенезу взаємоузгоджених стратегій розвитку на довгострокову перспективу саме у контексті модернізації інституційного середовища аграрної сфери. Феномен неспостережуваних економічних процесів може бути пояснений такими ключовими положеннями: 1) про те, що безсистемність та імпровізація щодо регулювання економічної системи сприяє виникненню та поширенню таких процесів; 2) про те, що імплементація неспостережуваних економічних процесів до офіційно підтвердженої економіки може забезпечити максимізацію загальної вартості на основі застосування критерію мінімізації конфліктності; 3) про те, що зазначені процеси активно визначають ментально-ціннісні та інерційні моделі економічної поведінки; 4) про те, що індикація стану неспостережуваної економіки сприяє

генерації більш ефективної системи регулювання соціально-еколого-економічного розвитку галузі; 5) про те, що поведінка підприємств у полі функціонування впливу неспостережуваних економічних процесів обумовлена як суб'єктивними, так і об'єктивними факторами, тобто має з одного боку національну специфіку, а з іншого – закономірності глобального масштабу; 6) про те, що відмова від таких процесів та/або їхнє несприйняття формує додаткові імпліцитні вигоди, у т. ч. у вигляді довіри. Логізація відповідної теорії дозволила сформулювати як ключову тезу про те, що оптимізація функціонування економічної системи без створення комплексу ефективних стимулів, направлених на зменшення масштабів та/або частоти виникнення неспостережуваних економічних процесів, є неможливою. У межах цього запропоновано використовувати ринково-орієнтовані регулятори для спонукання добровільно-примусової відмови від проведення неспостережуваних економічних процесів.

Нами встановлено, що вибір методів вимірювання та оцінювання параметрів неспостережуваних економічних процесів необхідно здійснювати у відповідності до специфіки та характеру їхнього проведення, а також з урахуванням галузей економіки та особливостей інституційного середовища. Емпіричний аналіз особливостей методів вимірювання неспостережуваної економіки в аграрній сфері дав можливість стверджувати, що найбільш точними є прямі методи, зокрема методи економіко-правового аналізу, тоді як непрямі методи доцільно використовувати у якості допоміжних індикаторів.

Діахронічний підхід щодо ідентифікації неспостережуваних економічних процесів має ґрунтуватися на комплексному моніторингу діяльності економічних агентів. При цьому повинні враховуватися не лише фінансово-економічні показники, але й братися до уваги інституційні компоненти, у т. ч. соціальні особливості господарювання. Доведено, що основним недоліком сучасного державного моніторингу неспостережуваних економічних процесів є акцентування уваги на оцінюванні синхронічних характеристик дисфункцій, за неможливості одночасного вирішення превентивних задач регулювання. В контексті можливих інституційних змін запропоновано диференціювати економічну поведінку агентів ринку за такими основними типами: 1) сумлінна (орієнтація на дотримання соціально-економічних норм вітчизняного та міжнародного законодавства); 2) випадково орієнтована на неспостережувані процеси, яка формується на ментально-темпоральних засадах в силу як внутрішніх факторів – організаційних змін, порушення фінансової дисципліни, зміни структури підприємства, банкрутства та ін., так і зовнішніх – зміни ієрархії системи управління (наприклад, рейдерство), природних та соціальних умов функціонування; 3) абсолютно орієнтовані на неспостережувані процеси, де мета такої поведінки – максимізація загальної вартості, нехтуючи при цьому будь-якими нормами моралі та/або права. Управління змінами при цьому доцільно здійснювати саме за критерієм формування більш досконалих типів організаційної поведінки.

Деформації вітчизняної аграрної сфери, що обумовлені дією неспостережуваних економічних процесів, вимагають розробки та впровадження універсальної системної алгоритмізації ідентифікації агентів-ризиків у полі неспостережуваної економіки, яка була б оптимально побудованою та логічно узгоджувалася б з моделлю найбільш ефективної економічної поведінки в контексті інституційної модернізації. Тому, паралельно із процесами такої алгоритмізації, доцільно здійснити розробку міжвідомчої автоматизованої системи та спеціальних паспортів суб'єктів господарювання, призначених для відпрацювання економічних правопорушень. Такі заходи інституційного стимулювання не лише б сприяли руйнуванню існуючих неспостережуваних схем дисфункціонального змісту, але й значною мірою дозволяли б проводити перманентний контроль та корекцію діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Семцов В. М. Інституціоналізація організаційно-поведінкових змін у діяльності підприємств аграрної сфери України: концепт неспостережуваних економічних процесів: монографія. Вінниця: ФОП Рогальська І. О., 2018. 480 с.

Володимир Михайлович Семцов – д.е.н., доцент кафедри менеджменту, маркетингу та економіки, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, semtsov_vm@ukr.net

V. Semtsov – Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Department of Management, Marketing and Economics, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, semtsov_vm@ukr.net